

adatának, a bizonytalan, állandóan alakuló, a szabad vershez hasonló forma leírásának, hanem rugalmasan kezelte hipotéziseit, módszerét is. Szigorú terminológiai egyértelműséget valósított

meg, egzakt fogalmi nyelvet alakított ki. Példájának bizonyára hamarosan nem lesz követője.

TOLDI ÉVA

RÁCIÓ ÉS KREÁCIÓ

KÁ! KÁ! KÁ! JAK-füzetek 9. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986

Sajátos csoportosulás az 1979-ben létesült, egy ideig a Beatrice együttesel szervezett „élő” irodalmi koncerteken szereplő Fölőspéldány — „első nyomtatott »fellépése« ez a kiadvány —, amely egy hasonló felfogású kis közösség — nyolc szerző — kollektív gondolkodása önnön létéről, helyzetéről, irodalomban-történelemben elfoglalt helyéről tanúskodik. Verseik („nem-verseik”), prózai alkotásaik, tanulmányaik egy része explicite önmagukról és önmagukhoz is íródik.

A csoportot nem világmegváltó, nem a valóság, erőszakos megváltoztatásának szándéka nem is a nagybetűs parolák vezérlik. Támadási felületük a közérzet. Céljuk — ennek megfelelően — nem csupán művészi. A közérzet- és személyiségproblémák versben, prózában, esszéiben való boncolása nyit széles teret számukra a „ma bevett irodalmi formák” elleni kollektív fellépésre.

A fölőspéldány mutat rá Szilágyi Ákos kiáltványosra, axiómákat megfogalmazó filozofikus írásra, amely a sajtóhiba, a gondolatkihagyás, a véletlen, a „vétségék dicséretén” és a jelentésteltlődés, az önkényes szótársítás programján túl a csoport létezésének lényegét is megfogalmazza: a folyamatok „csodálkozó és kételkedő tanúi” helyett ezek „értelmezői” és „alakítói”, bennük a kreativitás és a „más”-ság dominál. Szerintük: „A modern művészet története — a fölőspéldány fokozatos tudatosulásának története. A modern individuum története — fölőspéldánnyá válásának története.” Továbbá: az „emberi” jelző a XX. században „luxus, kellemtelen intermezzo, felesleges kacat,

ésszerűtlen vagy zavaró momentum lett”. A személy „Számozható példány”, az emberi példány „fölőspéldány”, az emberi minőség „protézis-sé” korcsosul. A „művészet-pótlék”, „művészet-moslék”, „művészet-álom” és „művészet-vallás” az antiművészet-hez vezet. S innen már egyenes az út az avantgárdig. A Fölőspéldány azonban nem él harsány parolákkal. „De nekünk már nincsenek jelszavaink” — írja Szilágyi. Vannak azonban tagadás szülte negatív jelszavai: a „nem akarunk”, a „semmi”, a „nincs”, a „nulla”; fegyverük pedig a groteszk és az ironia. Szilágyi írásához szorosan kötődik Kőbányai János Nemzedék a margón című, szociológiai aspektusból építkező írása, Szkárosi Endre közíráskoról szóló Publi(atro)cisztikája és ugyancsak nemzedéki kérdéseket feszegető tanulmánya. Ezek érzékeny rálátással adnak (kor)képet egy generáció arculatáról, irodalmi-társadalmi determináltságáról, a „csöves-lét” mint jelenség természetrajzáról stb.

Ebből a kontextusból nőnek ki a kötet szépirodalmi alkotásai. Kemeveczky Judit kötetindító verse, a LEVEL RIESEN-BAND óriáskerék ÚRNAK SORMINTÁVAL, Szilágyi Takovszkij-esszéje és versei. Továbbá Temesi Ferenc „nem-versei”, melyekben szavak helyett jelek üzennek, a „megüresedés”, a „felesleges beszéd” jelei s az avantgárd csavargasmotívumok sejlének fel, Párizs-élmény, Ady és Déry emléke kísért. Györe Balázs versciklusában a költészet a szöfelbontás révén dadogássá degradálódik, prózájában pedig a mindennapok eseményeinek leltárszerű felsorolásai a

személyes, lirizált próza „merevüléseivel” szembesülnek. Szkárosi verseiben a töltelékiszavak költészetéhez, a átszatbeszéd-beszédlátszat jelenséghez szövelt. A kiadvány szerzői még: fotószekvencia-lassításával Bernáth(y) János és „réteges rajzai”-val El Kazovszkij.

A Fölőspéldány e füzete dokumentum. Verseik, értekező és szépirodalmi próza, vizuális alkotások, csoport-

képek és életrajzi fotók gyűjteménye. Saját szavaikkal: szociográfiai és értekező prózájukban a folyamatok értelmezői, verseikben, prózájukban, vizuális alkotásaikban pedig alakítói. Dinamikus kötetük láttán — bár kreativitásuk egyéni jeleinek köszönve nem kísért az egyenruha veszélye — úgy érezzük, értelmezőkként nagyobb élményt nyújtanak, mint alakítókként.

HARKAI VASS Éva

S Z Í N H Á Z

FORGATÓKÖNYV

Amikor a vígszínházi ősbemutatót követően Örkény István tragédiáját, a *Forgatókönyvet* nyilvánították a magyar színikritikusok az év(ad) legjobb új magyar drámájának, akkor a szavazatokhoz és elenszavazatokhoz mellékeltek rövid, mindössze néhány szavas vagy soros vélemények igen erőteljesen konfrontálódtak. A kritikusok vagy elkésedtek a *Forgatókönyv*ért, vagy elutasították. Többek között ilyen formán: „... fő erénye, hogy egy modellhősön keresztül érzékeltetni tudja a kor skizofréniaját, a koholt perek lélektanát, a magyar történelem ellentmondásos korszakának kusza szövevényét”. „... kidolgozatlan, felemás, a téma igazi mélysége fölött — igaz: bravúrosan — elsikló nő; elmarad Örkény legjobb darabjaitól”. „Elismerem: nem a legjobb Örkény-dráma. De Örkény-dráma.” „... a rész megoldások méricskézésénél sokkal fontosabb a dráma egészéből sugárzó írói igazság ereje...: a kíméletlen szembenézés múltunkkal és önmagunkkal, ami nemcsak hogy többé-kevésbé körvonalazható korszak konkrét eseményeivel szembeesíti a nézőt—olvasót, hanem általánosabb érvényű analízis lehetőségét is magában rejt”. „Vitatható ideológiája nem kérdőjelezheti meg, hogy dramaturgiai kvalitásaival messze kiemelkedik...” De idézhetnék előadókritikákból is. Azt, amelyiknek írója szerint a *Forgatókönyv* „ön-narcangoló mélységig hatolt” egy rejtélyes korszak feltárásában, ennek Örkény műve „egyik leg súlyosabb művészi tanúságtétele”. Vagy azt, amelyik szerint a dráma úgy fordul vissza a néhány évtizeddel előbbi ízléscsoporthoz, hogy csak megnevezi azt — „pusztán kimondja” —, de „művészi értelemben nincs kötőanyaga az ábrázolásnak”. S folytathatnánk vég nélkül a *Forgatókönyv* mellett vagy ellen szóló idézetek sorát, az viszont ennyiből is nyilvánvaló, hogy ellentmondásos műről van szó. Ezt példázzák az Újvidéki Színház előadását kísérő helyi és — a